

Pripovedne in slogovne značilnosti pripovedne proze v realizmu in moderni

Simon Jenko: Tilka, 1858

Tilka je bil že petindvajset let star; pa teh petindvajset let se še nikoli ni prigodilo, da bi bil tako slabo spal kot nocoj. Saj pa tudi nikoli ni imel storiti tako važne stopinje kakor dan prihodnji. Ko je bil dopolnil devetnajsto leto in je dobil povabilo, naj bi se pomujal v Ljubljano, da bodo videli, ali je ustvarjen za junaka ali ne; takrat se je sicer tresel, vendar skrbni oče so ga kmalu potolažili, ker so mu dokazali, da zdaj je prišel čas, hvaliti Boga, da mu je dal malo nenavadne noge, take namreč, ki so se pri kolenih malo kresale, in so potem, to zmoto poravnati, pri stopalih nekoliko bolj narazen hodile, kakor imajo pri nas drugih Adamovih sinovih navado. S tem hvale vrednim dokazom se je Tilka dal potolažiti, zmolil je tedaj dva očenaša več kot po navadi, da bi nebesa zahvalil za to neprecenljivo lastnost svojih nog, in potem mirno zaspil v sladkem upu, da bo še dalje pasel rdečko svojega očeta. Ta nada ga ni goljufala. Obvarovale so namreč noge tudi druge ude, da jim ni bilo treba nositi cesarske suknje, ampak da so ostali v domači hiši pri navadnem življenju, od katerega se kdaj ločiti se Tilki še sanjalo nikoli ni; pa nemila usoda in njegov oče sta drugače sklenila.

Ivan Cankar: Tisti lepi večeri (Vinjete, 1900)

I.

Veter je podil po Ringu oblake prahú. Prijel sem se za klobuk ter stopil na trotoar. Oči so mi bile še nekoliko motne in izmučene od kavarnskega vzduha. Vrh tega sem bil slabe volje; čital sem neko učeno estetično razpravo, in take stvari delujejo name jako neprijetno ... A sonce je sijalo in zlati valovi so se razlivali po poslopjih. Prišlo je mimo par krasnih žensk v svetlih pomladnih toaletah, smeh na obrazu in ogenj v očéh. Pozabil sem na estetiko in moje srce se je širilo od tihe radosti ...

Nastopil sem svojo vsakdanjo pot: — brez namena križem po cestah, skozi šum in gnečo. Poleg mene govoré ljudjé, prikaže se za trenotek dvoje ljubkih očesc, zadene se óbme suh filister s spodobno ostrizeno brado, ob oglu zakričí nad mano rdeč plakat, — in moje sanje se zibljejo kot gondola na zelenih valovih ... Ej, moje sanje! ... Tam je izginil krasen obrazek, oči kot dve grlici, bradica fina, polt od mehkega žameta; — ali nisem božal ta krasni obrazek tam v skriti lopi, v samotnem grajskem parku? Oblečena je bila moja ljubica v dolgo plavo krilo, prepasano s srebrnim pasom, na prsih izrezano; široki rokavi komaj do komolcev, okrašeni ob robu s srebrno vezenino. Bele šolne od svile je imela na drobnih nožicah; na njenih laséh je cvetela bela roža; in list te bele rože je pal na njeno ramo, stresel se od boječega poželenja ter zdrknil počasi globoko dol med njene skrite grudi ... Noč je prihajala in krog naju je šumelo; moja kipeča ustna so se bližala njenim in stiskala se je k meni v nedolžnem trepetu ... Ej, moje sanje! ... Prišel je po cesti debel občinski svétnik z nizkim čelom, zalitimi očmí in mastnimi lici ... Tudi jaz sem bil nekdaj takov debel občinski svétnik. Sedel sem globoko v mračni kleti in temni sodovi so dremali naokrog. Pred mano je stala zelena čaša, do vrha polna čaša. In v čaši se je smejal zlató vino ... ah, božanstveno vino ... In z rokó po idealih hrepenečo sem prijel to zeleno, neizmerno, do vrha polno čašo in poljubil sem jo s poljubom sentimentalnim. Razlilo se je po moji nedolžni krvi to božanstveno vino in moje misli so se odpravile na čudovita pota ...

Ej moje sanje! ... Ali so to sanje? ... Stopila je s tramvaja, v sivi obleki, s širokim klobukom ... To so njene oči, to je njen smeh! ... Ozrla se je ... Ah, ti dušica ... Helena! In poleg nje cilinder in dolg površnik. Jaz sovražim že od nekdaj cilindre in dolge površnike ...

Izginila sta v temno vežo in jaz sem stal na cesti kakor vkovan.

Pred mano se dviga visoka hiša, zidana v staronemškem slogu ... ali naposled je vseeno, v katerem slogu je zidana. In visoka, ozka okna gledajo náme, — dolgočasne filistrske oči ...

V mojem srcu so zaduhteli davno oveneli cvetovi ... Ah, Helena, ti dušica! ... Nevidna roka je razgrnila vsenaokrog sentimentalen pajčolan.

II.

Na nočni mizici poleg moje postelje gori sveča; prižgal sem jo bil že vtretjič ... Resnično, sramujem se, da bi opisoval to dolgočasno, v hrepenenju in lepih spominih prečuto noč. Vzdihovalje samo na sebi ni smešno, ali smešno je, da bi človek govoril o njem ... In vrh tega sem bil utrujen; nisem vedel, ali bi nogé skrčil ali bi jih stegnil. Ves večer sem hodil pod njenimi okni gor in dol; čemu je bilo tega treba, to je vprašanje. Nebó se je stemnilo, pričelo je na lahko deževati, krajci mojega klobuka so se nagibali navzdol. Okna so se zasvetila, a nikjer se ni prikazala senca, iz katere bi mogel vsaj površno sklepati, kje stanuje moja lepa ljubica iz prejšnjih dni ... O tisti prejšnji dnevi, tisti lepi večeri! ... Gardine so pale. Na trotoár so bile težke kaplje in líti je začelo v curkih, še predno sem prišel do doma.

In takrat, ko je gorela sveča ob moji postelji, takrat so prišli k meni tisti lepi, polpozabljeni večeri. Ležali so dotlej v moji miznici, poleg starih verzov in zaprašeni pisem. Ležali so tiho v mojem srcu, nedotaknjeni in neopaženi. In nocoj so prišli k meni, z jasnimi očmi, v krilih sneženih, rdeče rože v laséh ...

Dandanes so izgubili ljudje vsako spoštovanje do lune, do njenih sanjajočih žarkov, do slavčevih pesmi, do šumenja večernih gozdov, do sentimentalnega duha vijolic. Ali jaz sem ostal daleč za svojimi vrstniki, za vsem sodobnim svetom. Ob jasnih nočéh odgrnem gardino in sedem k oknu. In vsa težka skrb, vsa užaljenost in zavist, vsa umazanost vsakdanjega življenja odpade od moje duše kot neznosen železen oklép in osvobodjena se pogovarja s šepetajočim mrakom. Šepetajoči mrak mi pripoveduje pravljice iz davno minulih časov, o romantičnih srcih in bledih devojkah. Jaz sanjam v tistem objemu njegovem in vijolice duhté in luna sije izza črnih topolov ...

Luna je sijala izza črnih topolov in izprehajali smo se s tihimi, skoro boječimi koraki po samotni cesti, prepreženi z dolgimi sencami. Vsi drugi so ostali zadaj. Jaz in Helena sva čula komaj zdaj pa zdaj glasno besedo tam daleč izza ovinka. Naslanjala se je na mojo roko in moja levica se je igrala z njenimi prstki. To so bili dražestni prstki, beli in prozorni; kadar sem se jih dotaknil s svojimi ustnicami, čutil sem zanje nekaj sočutju podobnega ...

Kaj sem govoril, — sam Bog to védi. Zeló mogoče je, da nisem govoril ničesar. Ali njen glasek, njen topli, tihi glasek se je spajal čudovito s šepetanjem tega krasnega večera, s srebrno mesečino in sencami topolov ... Sanjala sva o stvareh, o katerih človek ne sanja ob

glasnem dnevu; kdor jih opomni v pametni družbi, opazi pred sabo začudene obraze in velike oči ... To so melodije, ki jih poslušá srce samo v samotnih nočéh, da ne vidi nepoklicano okó teh otroških smehljajev krog polodprtih ustnic in blaženih solz v sanjajočih očéh ...

Zdi se mi, da nisem ljubil pozneje nikdar več. Nikdar več od onih lepih večerov ...

Čutil sem toploto njihove davno izginule sreče, kadar je zaduhtèl kje v bližini slučajno vonj rdečih ciklamnov ... Ležali smo kraj gozda; čaše so bile izpraznjene; spanec je legal na trepalnice. Na moje ne ... Od visokih smrek so se plazile sence vedno bliže k nam; učiteljica Makova je pela z mehkim, poltuhim glasom pesem o Terezinki in nekje zadaj jo je spremljal debel bas ... Helena se je nasmehljala ter se ozrla name. Zaželela si je rdečih ciklamnov, — vse polno rdečih ciklamnov, da bi jo zakrili čez in čez, roké in obraz in vse teló, da bi zaspala sladko spanje v njihovem težkem duhu. In jaz sem vstal in sem ji natrgal ciklamnov, vse polno rdečih ciklamnov, da sem ji pokril roké in obraz in vse teló. Dvoje cvetov se je zamotalo v njene zlate laske.

O tisti lepi večeri! ...

Sveča gorí na nočni mizici poleg postelje in neče se mi zadremati ...

Ostali so v mojem srcu samó spomini. Drugo se je vse spremenilo. Neki prijatelj mi je pravil, — pred dvema letoma, če se ne motim, — da se je Helena omožila. Takrat me je obšlo nekaj kakor bolestna osuplost — a tudi to je minilo še tisto noč ... Ostali so v mojem srcu samó spomini. In kakor se dvignejo časih v sanjah trepalnice spečih oči, — vzdramili so se kdaj nenadno ob poznem mraku. Komaj zavedno, lahko razkošno čustvo je zatrepetalo za trenotek v mojih prsih. Samo za trenotek, — in trepalnice so se zopet zatisnile.

Realistična paradigma

Modernistična paradigma

zgodbena osnova je postala podlaga za prikazovanje značaja osrednje osebe	močno razkrojena epičnost, ni trdne dogajalne linije, ni strnjenosti pripovedi
sintetična pripovedna tehnika	asociativna metoda,
socialna in psihološka diferenciacija oseb	dogajanje pretežno v notranjosti oseb, subjektivizem
stilna raven: običajni pomen besede	preneseni pomen, pojmi: duša, lepota, hrepenenje,
mimetiziranje objektivne stvarnosti	razpoloženje, misel, doživetje, odnos, refleksija
odmik od fantastike	sanje, nezavedno, blodnje, fantastika,
ni lirično čustvene podloženosti besedila	lirizacija, ritmičnost proze,

Poiščite zgoraj navedene lastnosti modernistične paradigme v odlomkih Cankarjeve vinjete *Tisti lepi večeri!*